

A gellérthegy-i távirgany

Írta: Móra Ferenc

Zsófia-napja volt, felhőtlen, nevetős májusi szerda, a palatinus-gyerekek háborúsdit játszottak a várker-es nevezés bodzái közt és a legkisebb princ, Sándor Leopold Ferdinánd hadvezéri göggy jelentette az apjának az ablakon keresztül, hogy a bitórló le van győzve.

A bitórló Napoleon volt, azaz hogy Anton, az Oskola-piaci Bierhuber borbély mezítlábas fia, aki hason fekve nyúlt el a fűben, a hátán Hermina főhercegnő ült, nehogy a bitórló újabb kísérletet tegyen a világ rendjének fel-forgatására. Amire különben a jámbor Anton nem is mutatott semmi szándékot, várta türelmesen az érdem jutalmát. Tudniillik, ha engedte magát legyőzetni, akkor a palatinus mindig egy ezüst hatost dobott le neki az ablakból. Amiből látnivaló, hogy Anton talán nem volt akkora hős, mint Napoleon, de mindenesetre okosabb ember volt nála.

Ezen a napon azonban a palatinus nem vette tudomásul a Habsburg-ház győzelmét. Komoran ült az esztergályozott lábú frásztal mellett, amely fölül bátyja-urának, a császárnak hermelines képe nézett rá. Nagy halom felbontott levél hevert előtte, friss pósta, amit reggel hozott a bécsi futár, szépen rendbe szedve abécé szerint. Bartal, Eötvös, Géczy, Jósika, Teleki, a főméltóságú magyar királyi udvari kancellária tagjai *Bécsben*, csupa aranyfényű ősi magyar név. (A *budai* helytartótanács tagjait Stankovitsnak, Privitzernek, Sorsichnak, Echierlingnek, Gérométának, Stripsichnek, Trifunátnak, Ottilingernek hívták.)

Három levelet külön tett a palatinus. Az mind a három a nyughatatlan Széchenyi gróffal foglalkozott, akit már megint fölforgató szándékon kaptak a *konfidensek*.

Az első levelet Malonyay báró írta, az alkancellár. Arra figyelmezteti alázatosan a pala-

tinust, hogy megbízható jelentés szerint a nevezett gróf a szilveszteri bálon a sárga gilet-mellényhez vörösszélű ingfodrot tett fel. Már pedig a sárga mellény vörös inggel a karbonárik viselete. A hírhedt Caracosa, akinek csak most ütötték le a fejét Nápolyban, még a vérpadra is ilyenben ment. Széchenyinek most még csak az ingfodra vörös, de ha a fenséges úr kurtábbra nem fogja a magyarok gyeplőjét, az egész inge megvörösödik.

A második levelet révisnyei gróf Reviczky Ádám írta, a királyi udvari főkancellárius, bizodalmas meghítséggel. Tomalu Ferdinánd pesti litografus *Straussfedern* cím alatt Straussvalcerekét adott ki s a füzet címlapján egy struccmadár látható, csőrében a magyar címerrel. Már most mindenki tudja, hogy a megkeveredett mánás sűrűn megfordúl a Tomalu boltjában, ennél fogva biztos, hogy ő ajánlotta neki a magyar címeres struccmadarat. Világos célzás a politikai szisztémára.

A harmadik levelet maga Metternich írta, ő Felségének a külső dolgokra ügyelő minisztere. (Ilyen szép magyar titulusa volt akkor a birodalmi kancellárnak.) Egy különös alakú pisztolynak a rajzát küldte meg a kancellár a nádornak, amelyet a bolond gróf a Nemzeti Kaszinóban mutatgatott, azzal a megjegyzéssel, hogy ezt csak kancellárok számára találták ki. A kancellár ugyan bármikor szívesen feláldozza életét öfenségéért és az ausztriai státusért, mindazáltal a nádor öfensége érhetőnek fogja találni, ha legkisebb szolgálja felhívja legmagasabb figyelmét erre a veszedelmes hőbortosra, mint egy készülő konspiráció fejére.

— A kék úristenre Bajorországban! — gyűrte össze a levelet a palatinus, aki magyarul érzett, de németül káromkodott, amikor a szolgálattelévő secretarius bejelentette Lenhossek Mihályt, az öreg protomedicust.

A protomedicus olyan közegészségügyi-miniszterféle volt száz évvel ezelőtt, mert akkor még szükségesnek tartották, hogy ilyen is legyen.

Nagy tudományú orvos és szókimondó, nyersnyakas ember volt Lenhossek, aki a helytartótanácsban is rá mert ütni az asztáira, mikor az ország egyházi és világi bárói nem akartak törvényt hozni a himlő ellen való oltásról.

— Nem vezet az jóra, ha a gyarló ember az isten dalgába ártja magát, — ellenkezett Klobusiczky, a kalocsai érsek.

— Megengedem, — hajlott meg az országos főorvos, — mert az isten szándéka szerint eminenciád se ülne most az ország tanácsában, mint kalocsai érsek, hanem kápoeztát ültetne Klobusiczky, mint piébános.

A palatinus tudta a protomedicusról, hogy háziorvosza Széchenyinek és legmeghittebb bárói körébe tartozik. Hirtelen elébe tartotta a Metternichet rettegető rajzot.

— Domine professor, látott-e már ilyent?

— Hát hogyne láttam volna, — vont vállat a professor. — Éppen tegnap kaptam egyet Széchenyi gróftól, hogy vigyem haza a Jóska fiának játszani.

— Igazán? Ilyent? — csapta össze a palatinus a kezét. — De hát tudja, domine professor, hogy micsoda ez?

— Ez? Ez tobáktöltőgető pisztoly, fenség. Az ember reggel meglömi tobákkal, helespricceli az orrába és el van látva egész napra. Angol praktika, a múlt esztendőben benne volt az *Ofener Zeitung*-ban is.

— De hát... de hát, — hüledezett a palatinus, — mért mondta akkor az a Széchenyi, hogy ez csak kancellárnak való?

— Azért, mert csak a kancellároknak van olyan üres fejük, hogy annyi tobák elferjen benne.

A palatinust rázta a kacagás, Szívből nevetett, mint a csiklandozott gyerek s csak akkor hagyta abba, mikor kétségbeesett visítás hallatszott föl a kertből. Bierhuber Napoleon ugyanisz elúnván a picula várását, föltámadott a szövetséges hatalmak ellen és oly erélyesen szélültöt

a szent szövetség közt, hogy a kisprincnek eleredt az orra vére.

— Hé! Du Spitzbub! — fenyegette meg az ablakból a palatinus a borbélygyereket.

Anton el akart ilanni, de a lovagias ellenfél belekapaszkodott a kitlijébe s felkiabált az ablakba:

— De papa, Anton azért haragszik, mert nem adtam meg neki a piculáját!

— Habet rectum, — mosolyodott el a palatinus és kivett az asztalfából három ezüsthatost. De aztán meggondolta a dolgot és egyet visszatett. A másik kettőt ledobta a gyerekek közé és ezzel megadván az alapot a békétforgalomsokra, kezét összedörzsölve fordult a proto-medikus felé:

— Mi újság a városban, illustrissime?

— Fenség, — hajolt meg az orvos, — nagy a sokadalom az utcákon. Kegyeskedjék kitekinteni, milyen nagy a nyüzsgés a Generál rétjén.

— Ahá, mi van ott? Bolhaszínház? Azt megnézzük.

— Ma van a gellérthegy-i távirgány bemutatása. Ha fenségednek tetszenék...

— Wie heisst? Távirgány? — tagolta a palatinus.

— Telegráfáló masinéria. De a hazai hírlélek távirgánynak írják. Ma tesz vele próbát a generál-stáb.

— Jó, azt mi is megnézzük.

Csak a *henyedelmány-t* (így magyarosította Döbrentey spectabilis a schlafrokkot) cserélte föl a palatinus fehér kerek köpönyeggel s leballagott a két úr a várból. A Parádé piacon Pálffy Fidélt csatlakozott hozzájuk, a tárnokmester, az Urak uccájában Mérey, a perszonális.

A tárnokmester pénzügyekhez nem értett ugyan — hiszen azért volt rábizva az ország kasszája — adasszenvedélyes, numizmatikus volt. Most is egy ezüst érmét kolort elő a dökája zsebéből.

— Aeginai drachma, fenség — mondotta büszkén a palatinusnak.

— Hol szerezte méltóságod?

— Literáti uram boltjában.

— Akkor nem aeginai. Ó kegyelme falsificator.

— Esküt tett rá, hogy Sirmiumból való.

— Akkor nem is drachma.

— Ó maga találta.

— Akkor azt sem hiszem el, hogy érem.

A két úr eldisputált Lateráti uram drachmáján, úgy hogy észre sem vették, mikor már fönt voltak a Gellért-tetején. Splényi generális, meg a budai hadikormányzók referenssel fogtak ott körül az ifjú urat, aki egy két öl magas pózna körül mesterkedett. A pózna felső végébe három léccar volt illesztve, amiket az ifjú ember kötelekkel mozgatott jobbra-balra, lefelé, fölfelé, előre, hátra, olyan serénykedéssel, hogy palakozott az arcán a verejték.

Az ifjú embert Andrean Károlynak hívták, a veje volt Nagy Eugénnek, a magyar udvari kamara regisztrátorának és „jeles tudományos műveltségű úr“nak mondták a magyar „hírlélek“. A telegráf-masina nem az ő találmánya volt, ő csak javított rajta. Az első optikai telegráfot a francia forradalom ötödik évében állította föl Chappe páter egy hetven kilométeres vonalon Párizs körül és az első telegram, amit e világon föladtak, üdvözlét volt a forradalmi konventnek. A konvent persze megbukott, a forradalom is megbukott, de a Chappe-telegráf néhány évtized alatt egész Európában elterjedt. Még Oroszországba is eljutott, csak éppen két állam nem vette be, — a Habsburg-monarchia és Törökország.

Andrean Németországban ismerkedett meg az optikai telegráffal, amelynek eredeti alakjában negyvenöt ingó léce volt — a léceket éjjel lámpák helyettesítették — s így a kezelése sok bajjal járt. Andrean azt állította, hogy neki három jelző-léce is elég, mert annyival is kényelmesen le lehet adni az ábécé minden betűjét.

— Nem értem én ezt, — csóvállá a fejét a palatinus, — hát kinek integet ez az ifjú úr ezzel a háromágú akasztófával?

— Kegyeskedjék fenséged a szép Juhászné felé nézni, ott van felállítva a másik stáció, éppen négyezerháromszáz ölnyire ide. Talán ezen az okuláron keresztül!

Az okuláron keresztül csakugyan jól látszott a Szép Juhászné nyerge fölött a másik háromágú pózna, sőt az is látszott, hogy az éppen úgy kapálódik, mint a gellérthegy.

— No ez derék dolog, — bölintott a palatinus, — Most már csak azt szeretném tudni, hogy lehet ezzel beszélgetni.

— Jelentse ön a társának, hogy a nádorispán úr öfensége itt van! — parancsolta Splényi Andreannak.

Andrean hol az egyik kötelet rándította meg, hol a másikat, a lécek fölemelkedtek és lecsapódtak, az egyik jobbra, a másik balra lendült, pár szempillanattig tartott az egész.

— Most jön a válasz. Kegyeskedjék fenséged az okuláron át figyelni, hogy milyen mozdulatokat tesznek a lécen. Én majd ezen itt feljegyzett alphabetum alapján meg fogom fejtetni a jegyeket, — mutatott a távirgász egy kriksz-krakszos papírlapot.

— *Vivat értzherceg Josef, vivat Hungaria!* — ez volt a szép juhászné válasza.

— Öt secundum, — nézte az óráját a generális.

— Bámulatos találmány, — álmélkodott a palatinus, aztán elnevette magát és rákacsintott Lenhossekre. — Ez még a tobáktöltögető pisztolynál is külön, úgy-e, professor?

Andrean felhasználta a palatinus jókedvét és mindjárt átnyújtotta neki „a bécs—budai távirgány rajzolatját“—t. Kimutatta benne, hogy Budától Bécsig két mérföldenként tizenyele telegráf-állomásra volna szükség. Egyik a másiknak adná tovább a jeleket s négy minutum alatt megtenné az útát az üzenet Budától Bécsig.

— És vissza? — kérdezte a palatinus.

— Vissza? — jött zavarba a feltaláló. — Természetesen vissza is négy minutum alatt.

— Nem lehet, — mosolygott a palatinus. — Bécsnek közelebb van Buda, mint Budának Bécs. Azt én jobban tudom, domine.

Mindazáltal kegyesen átvette a memorandumot és biztosította gráciájáról a telegráfost.

— Kötelességünknek esmérünk mindent megtenni, hogy hazánk a pallérozott európai tartományok közé emelkedjék.

Udvari fogat várta a palatínust a Gellért tövében, de csak lépve birt menni a kocsi a tolongó tömegben. (Száz évvel ezelőtt majdnem hatvanezer lakosa volt már Pestbudának.)

Alig ért be a dolgozó-szobájába a nádor, megint udvari futárt jelentettek. Jakob volt, a császár privát futárja.

— Értesitem fenségedet, — írta a császár, — hogy némely nyughatatlan elméjű emberek a telegráf-masina nevű újítással meg akarják zavarni házunk birodalmának nyugalmát is. Bécsben elutasítva, valószínűleg a fenséges testvéreinkre bízott tartományban is kísérletet fognak tenni. Mivel ezen jakobinus-találmány a népek között csak a köznyugtalanosság előmozdítására szolgáló eszköz lenne, elvárjuk fenségedtől, hogy ezen rebelliós újításnak útját állandja.

A palatinus arcán mosoly vonaglott keresztül.

— Eccc! Nem mondtam, hogy Bécshez közelebb van Buda, mint Budához Bécs!

Azzal széthasította „a bécs—budai távirgány rajzolatját“—t és az asztal alá vágta.

— Megyek, gyerekek! — kiáltott le az ablakon a várkertbe, magára véve a henyedelmányt.

Mielőtt azonban lement volna, megállt egy perere a hermelines kép előtt és értzherceg Josef, a palatinus, sok keserőséggel megcsóválta a fejét és egy csöpp pajkossággal ráöltötte a nyelvét öfenségére, I. Ferencre, ausztriai császára és jeruzsálemi, magyar, cseh, lombardiai, velencei, horvát, tót, dalmát, galíciai, lodomériai és illíriai királya.